

SZAKOLCZAI GYÖRGY**Szekfű Gyula és Jánosi József****1945. áprilisi levelei a Magyar Katolikus****Püspöki Karnak**

„A polgári kori Magyarországon a kereszténydemokrácia egészen Barankovics István fellépéséig inkább csak bűvópataként volt jelen a közéletben és a politikai gondolkozásban. Nem tartozott a markáns politikai ideológiák közé, nem vált a keresztény politikai pártok meghatározó irányvonalává” – írja a *Múltunk* kereszténydemokrácia-számában megjelent tanulmánya bevezetésében Gergely Jenő.¹ A történelmi események és dokumentumok valóban azt mutatják, hogy Barankovics és társai fellépése előtt ennek az irányzatnak a lényegét és jelentőségét illetően a magyar katolikus egyház vezetői sem voltak kellőképpen tájékozottak – még a Magyar Katolikus Püspöki Kar (MKPK) tagjainak nagyrésze sem. Ráadásul nem mérték fel kellőképpen az 1945-ben bekövetkezett változások valóságos súlyát, és e változások nagy részének visszafordíthatatlanságát. Jórészt ez vezetett arra, hogy sem az ország nagy része, sem a katolikus egyház vezetése nem tudott megfelelően szembenézni a történelmi változások súlyával, és nem tudott ennek megfelelő stratégiát kialakítani.

Ez indította a helyzetet, a teendőket világosan felismerő Szekfű Gyula történészprofesszort és Jánosi József jezsuitát, filozófiaprofesszort (a magyar keresztény értelmiség legjobbjait),² hogy levéllel forduljanak Grósz József kalocsai

¹ GERGELY Jenő: A kereszténydemokrácia Magyarországon. *Múltunk*, 2007/3. 113. (E forrásközlés témájához bővebben lásd 140–154.)

² Jánosi József (1898) Nagyszombatban volt jezsuita novícius, majd teológiai tanulmányait és pappá szentelése előtti más tevékenységét Kalocsán, Valkenburgban, Feldkirchben, Pécsen és Rómában végezte. 1931-ben New Yorkban kiegészítő lelkész, 1932-ben Pécsen tanított, 1933 és 1946 között a budapesti jezsuita rendházban töltött be különböző feladatokat, többek között a jezsuiták *Magyar Kultúra* című folyóiratának egyik szerkesztője volt. A világháború alatt jelentős szerepet vitt a zsidómentésben. 1945-ben, Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás halála után a hercegprímási szék egyik jelöltje. 1948-ban a Mindszenty hercegprímással szemben kialakult politikai taktikai ellentétei folytán Nagykapornakra helyezték, ami akkor megaláztatásnak volt tekinthető. 1949-ben rövid ideig Szegeden tanított filozófiatörténetet. 1949. február 2-án, a Mindszenty-per kezdetét megelőző napon Barankovics Istvánnal és másokkal az amerikai követség gépkocsiján elhagyta az országot. Még ebben az évben elbocsátották a jezsuita rendből. Ezt követően mint a München-Freisingi főegyházmegye papja élt Németországban 1965-ben bekövetkezett haláláig. (BIKHALVI Géza: *Magyar jezsuiták történelmi névtára 1853–2003*. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 2007. 279.)

érszekhez, az MKPK akkori elnökéhez, illetve – Drahos János³ akkori esztergomi káptalani helytartó útján – magához a püspöki karhoz. Mindketten a legszorosabb, nem csupán elvi és politikai, hanem személyes, sőt baráti kapcsolatban álltak Barankovics Istvánval, a Demokrata Néppárt (DNP) későbbi főtitkárával, valamint Kerkai Jenővel, a legnagyobb súlyú és a DNP tömegbázisát, sőt országgyűlési képviselőinek nagy részét is adó katolikus szociális mozgalmak megszervezőjével, aki Jánosi Józsefnek rendtársa is volt. Ezek a dokumentumok, valamint az ezek fogadtatását bemutató további források nagyrészt mindmáig kiadatlanok.

Időrendben feltehetőleg az első Szekfű Gyula Grósz Józsefhez intézett levele (1. dokumentum).⁴ Ez viszonylag rövid általános elemzést ad az 1945-ös helyzetről, és elsősorban konkrét javaslatokat fogalmaz meg. A levelet Kerkai Jenő S. J. vitte le Grósz Józsefhez Kalocsára. Időrendben feltehetőleg a második Jánosi József S. J. Pro memóriája (2. dokumentum).⁵ Ezt az iratot – ma már fel nem deríthető személy, ma már fel nem deríthető úton – Drahos János akkori esztergomi káptalani helytartó budapesti, a Központi Seminárium-ban lévő lakására adta le, és az iratot a továbbiakban Drahos János kezelte. Ez a dokumentum nagy ívű általános helyzetfelmérés és értékelést tartalmaz. Konkrét javaslatai részben megegyeznek Szekfűéivel, részben túlmennek azokon. E nézetazonosságon nem lehet csodálkozni, mert kettejük között nemcsak a tudományos és politikai együttműködés, hanem a személyes kapcsolat is szoros volt.

Szekfű Gyula levelének fogadtatásáról először Mihalovics Zsigmond⁶ pápai prelátus, az Actio Catholica akkori országos igazgatója Drahos Jánosnak írt leveléből és e levél mellékletéből értesülhetünk (3. dokumentum). Amint ez a közölt dokumentumokból kitűnik: Szekfű név szerint, Jánosi név nélkül, de félreérthetetlen módon Mihalovics elmozdítását is javasolta pozíciójából. Szekfű javaslatait az MKPK három tagjának, Grósz József kalocsai érseknek, Mindszenty József akkor veszprémi és Shvoy Lajos székes-

³ Drahos János (1884) a teológiát Budapesten végezte. Rövid káplánkodás után 1912-ben Esztergomba került, és ott töltötte egész életét. 1912-ben levéltáros, 1914-ben jegyző, 1915-ben prímási titkár, 1921-ben irodaigazgató, ezt követően kanonok, majd Serédi hercegprímás oldalkanonokja, 1937 és 1950-ben bekövetkezett halála között általános érseki helynök, Serédi Jusztinián halála és Mindszenty József beiktatása között káptalani helynök. Serédi Jusztinián halála után az esztergomi káptalan esztergomi érseknek jelöltje. (Ennek és a külön nem jelölt életrajzoknak a forrása a Katolikus Lexikon – <http://katolikus.lexikon.hu>)

⁴ Kalocsai Főegyházmezei Levéltár, I.1.a. Püspökkari iratok, 990/1945.

⁵ Jánosi József: Pro Memoria. (Keltetés nélkül.) Prímási Archivum, 712/1945. május 26.

⁶ Mihalovics Zsigmond (1989) a teológiát a Pázmáneum növendékeként végezte. Másfél évtizedes hittanári és plébánosi működés után 1930-ban tiszteletbeli kanonok, 1931-ben a budapesti Karitás érseki megbízottja, 1933-ban az AC országos igazgatója. 1937-ben kormányfőtanácsos, 1938-ban pápai prelátus, 1944-ben kanonok, de mindvégig, az országból való elmeneküléséig, az AC országos igazgatója. 1948 júniusában, fenyegető letartóztatása elől, külföldre menekült, az Egyesült Államokban telepedett le, és tagja volt a magyar emigrációt képviselő Magyar Nemzeti Bizottmánynak. Távollétében 10 év börtönre ítélték. 1951-ben Hamvas Endre apostoli adminisztrátor megfosztotta stallumától, mert „a Magyar Állam által háborús büntett, demokráciellenes ténykedése és a Magyar Népköztársaság fennállása ellen kifejtett tevékenysége miatt elítéltetett és állampolgárságától megfosztatott”. 1959-ben halt meg Chicagóban.

fehérvári püspöknek⁷ 1945. április utolsó napjaiban Kalocsán tartott ad hoc megbeszélése, az MKPK tagjainak 1945. évi első találkozósa lényegében vége elutasította. (Ennek az iratnak a fedőlapján Drahos válaszelevelének fogalmazványa található; eszerint Mihalovics tájékoztatását köszönettel vette, és további hasonló tájékoztatást kért tőle.)⁸

Szekfű Gyula levelét a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1945. évi első, 1945. május 24-i értekezlete is tárgyalta. Noha ennek az értekezletnek a jegyzőkönyve megjelent,⁹ célszerűnek tűnik az erre a kérdésre vonatkozó részeit közölni (*4. dokumentum*). Drahos Jánosnak a Jánosi József Pro memóriájának fedőlapján lévő jegyzetéből megállapítható, hogy Drahos nem terjesztette az iratot az MKPK 1945. május 24-i értekezlete elé, hanem az értekezletet követő második napon, 1945. május 26-i kelettel ad acta tette (így azt az MKPK ez évi két másik, október 17-i és december 20-i értekezlete sem tárgyalta). Drahos Jánost ebben a döntésében feltehetőleg Szekfű Gyula levelének fent leírt fogadtatása, és alkalmasint Mihalovics Zsigmonddal fennálló kapcsolata motiválta. Ezt a zseniálisnak joggal minősíthető iratot tehát az MKPK sohasem tárgyalta, és az MKPK tagjai feltehetőleg soha nem olvasták, sőt nem is látták, és így ez az irat nem befolyásolta az eseményeket.

Az ügy lezárásának Grósz József kalocsai érsek Szekfű Gyula levelének fedőlapján található levélfogalmazványa tekinthető (*5. dokumentum*). E levélfogalmazványban Grósz udvariasan elutasítja Szekfű javaslatait, és ezzel tulajdonképpen a történelmi változások jelentős részbeni visszafordíthatatlanságának tudomásulvételét és az egyházi magatartás ennek megfelelő módosításának szükségességét.¹⁰

Dokumentumok

1. Szekfű Gyula levele Grósz József érseknek

Nagyméltóságú Érsek Úr!
Kegyelmes Uram!

Engedje meg, hogy mint az egyháznak egyik egyszerű tagja jelentkezzem ezekkel, amellett, hogy jelenleg a Pázmány Péter Tudományegyetemnek prorektora vagyok, és éveken át az én gondolatomból a boldogult Hercegprímás Úr által létrehozott esztergomi nyári egyetemnek tőle kinevezett veze-

⁷ Shvoy Lajos önéletrajzában (SHVOY Lajos: *Önéletrajz*. Szerkesztette, a bevezetőt írta, jegyzetekkel ellátta és a mutatókat összeállította: MÓZESSY Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Káptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2002.) nem foglalkozik ezekkel az eseményekkel.

⁸ Prímási Archívum, 468. sz., 1945. május 7., kézirat.

⁹ BEKE Margit (szerk.): *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1945–1948 között*. Argumentum Kiadó, Köln–Budapest, 1996. 27–50.

¹⁰ A dokumentumokban csak a tollhibákat javítottam, a jellemző és következetesen ismétlődő hibákat nem.

tője voltam. Ezen sorok írására hazai egyházunk nehéz helyzete kényszerít. Jelenleg az egyházi birtokok likvidálása folyik, és nem tudni, mikor kerül sor az egyházi és szerzetesi iskolákra, valamint az általános vallásoktatásra. Ebben a nehéz helyzetben sem katolikus színezetű párt nincsen, mely az egyházi érdekeket képviselné, sem pedig egyetlen egy lapunk nincsen, úgy hogy mindent, ami történik, vagy történhetik, szó nélkül leszünk kénytelenek elviselni a nélkül, hogy a hazai katolikus egyház hangját is hallathatná.

Pedig a német uralom alatt egyházunk vezetői előre látták ezt a helyzetet, és gondoskodni akartak a helyzet javításáról. A Sztójay kormány alatt a boldogult győri püspök úr megbízásából egy új keresztény demokratikus párt alakult, melyet a nemzeti ellenállási frontban a kisgazda, szocialista, és kommunista pártok mellett Pálffy József gr. képviselt,¹¹ és amelynek az volt a célja, hogy a német uralom megszűntével teljesen új társadalmi alapokra fektesse a katolikus pártokat. Ennek előfeltétele volt, hogy az egyházat társadalmilag és világilag képviselő szervek megújodjanak, és olyan emberek vezetése alá kerüljenek, akik az elkövetkezendő demokratikus korszakban nem kompromittáltak, sőt még rosszhiszeműleg sem támadhatók múltjuk miatt. Ebből következett elsősorban a katolikus sajtó vezetésének megváltoztatása, amiből irányulólag még a Sztójay kormányt megelőző hónapokban többen beadványt nyújtottak be a Hercegprímás úrhoz, a Nemzeti Újság fasiszta és antiszemita irányvonalának megszüntetését követelve tőle, az aláírók között volt velem együtt nyolc egyetemi tanár, továbbá Chekonich gróf, a két Pallavicini őrgróf, Károlyi Józsefné, Schlachta Margit és más közéleti egyének. Ezen szempontok tették szükségessé az Actio Catholica vezetésének megváltoztatását is, mivel köztudomású volt, hogy az A. C. egyik legbefolyásosabb alelnöke, Wünscher, a legsúlyosabban vétkezett a német kérdésekben a nemzet ellen.¹² A Szálasi kormányt megelőző napon Pálffy József gr. Esztergomban előadta a boldogult Hercegprímás úrnak mindezeket a szempontokat, és a Hercegprímás úr jóváhagyta a győri püspök úr intézkedéseit, és megígérte, hogy a német uralom megszűntével az Actio Catholicában, a sajtóban és másutt szükségessé vált változtatásokat eszközölni fogja. Erről Pálffy József gr. útján engem is értesíteni kívánt.

Sajnos, ezen előkészületek és előrelátás ellenére egyházunk helyzete mégis olyan szomorú, mint előbb jellemeztem. Ennek oka elsősorban az, hogy

¹¹ Itt a Demokrata Néppártról van szó, amelyet ekkor még gr. Pálffy József, és később Barankovics István vezetett.

¹² Wünscher Frigyes (1892) 1921-től az MTI egyik vezetője, majd 1934 novemberétől a „Hangya” fogyasztási-értékesítő és termelőszövetkezet elnök-vezérigazgatója, tőzsdetanácsos, több tucat vállalat első embere, „bankvezér”, gazdasági és szövetkezetpolitikus, felsőházi tag, közíró, egyetemi magántanár. Többek között alelnöke volt az Actio Catholicának. 1944. október 15. után folytatta tevékenységét a Hangyánál, részt vett a kitelepítésben. 1945 áprilisában szolgálatfételre jelentkezett a Hangya budapesti központjában, ám nem igazolták, hanem letartóztatták, és a tárgyalás előtt, 1946 májusában a börtönben infarktusban meghalt. (Részletesebben lásd SIMON István: Egy keresztény-nemzeti „csúcsmenedzser”, Wünscher Frigyes. *Múltunk*, 2006/2. 131–153.)

Pálffy József gr. későn került elő a budai pincéből, és mire ide került, a közéletben a katolikus pártok megalakulásának kérdését azok vették kezükbe, akiknek szereplését éppen a Hercegprímás úr és a győri püspök úr szándéka szerint meg kellett volna akadályozni. Így történt az, hogy Közi-Horváth¹³ volt képviselőtől megindított új katolikus pártot a fővárosi törvényhatóságtól azon a címen törölték, hogy reakciós, és imrédysta jellegű, (amit Közi-Horváth politikai múltja alapján nem is lehet tagadni) és így történt az, hogy a pesti oldalon megalakult pártot a többi párt nem fogadta el, és megalakulni nem engedte, ugyan ilyen ellenvetéssel, hogy tudniillik a vezetők múltja egyáltalán nem nyújt garanciát demokratikus gondolkozásukat illetőleg.¹⁴

A párt tehát nem alakulhatott meg, és miután a mai rendszerben egyedül pártoknak lehet lapot alapítani, ezen első kudarcból következett az is, hogy manapság az ország 60%-ánál többet kitevő katolikusoknak egyetlen egy lapjuk sincsen. A helyzet teljességéhez tartozik, hogy a Hercegprímás úr hallála óta, és azon sajnálatos körülmény folytán, hogy Budapesten nincsen püspök, egyházunknak kifelé való képvisellete az Actio Catholica jelenlegi vezetőire maradt.¹⁵ Az A. C. jelenlegi összeállításában már amúgy is magán viseli annak a bélyegét, hogy éveken át – miként említettem – vezető alelnöke Wünschert volt, aki ha kézre kerül, kétségtelenül a népbíróság legsúlyosabb ítéletét fogja kiérdemelni. Sajnos – Excellenciád engedje meg, hogy egész őszintén nyilatkozzam – az A. C. vezetők ezzel a súlyos tehertétellel nem voltak és nincsenek tisztában, és csak így érthető, hogy az alelnökök között megtartották továbbra is a sajtó osztály alelnökét, Nyisztor prelátust, annak dacára, hogy én is, mások is jóakaratólag figyelmeztettük őket, hogy Nyisztor, aki antidemokratikus, és nyilas barát cikkei miatt, melyeket a Nemzeti Újsághoz írt, a mai időkben nemcsak lehetetlen a közéletben, hanem további szereplésével önmagának okoz kárt. Ezen előrelátásunk sajnos

¹³ Közi-Horváth József (1903) a teológiát a Pázmány Péter Tudományegyetemen végezte. Pappá szentelése után Magyaróváron káplán, ezt követően Sopronban a Szent Imre Kollégiumban tevékenykedett, majd Győrött a papnevél intézet tanulmányi felügyelője lett. 1935–1939-ben az AC országos titkára, 1939–1945-ben a Egyesült Keresztény Párt programjával Győr képviselője volt. 1944. március 22-én az alsóházban tiltakozott a német megszállás ellen, november 2-án ugyanitt elítélte a zsidók tömeges deportálását. Korábbi politikai szerepével és korábbi kijelentéseivel részletesebben foglalkozik Sz. Kovács Éva: Az ellenség dezinformálása, avagy egy állambiztonsági kompromittálási akció az 1950-es évekből. *Múltunk*. 2007/3. 159.) 1947-ben a Budai Szent Imre Kollégium igazgatója. 1948 nyarán Ausztriába menekült, majd 1949-ben Párizsban telepedett le, ahol megalapította a Magyar Keresztény Népmozgalmat. Ez a szervezet 1951-ben Magyar Keresztény Népmozgalom néven egyesült a Demokrata Néppárttal. Különböző tisztségeket töltött be a Magyar Nemzeti Bizottmányban, majd a magyar, lengyel, litván, cseh-szlovák és szlovén emigráns szervezetekből megalakult Közép-európai Kereszténydemokrata Unió, később pedig az Európai Szabad Magyar Kongresszus elnöke. 1965-től és 1988-ban bekövetkezett haláláig Oberachingenben (Bajorország) az egyházmegyei Karitásztól onthoz lelkesze.

¹⁴ A pesti oldalon 1945. február 13-án alakult meg az akkor még Keresztény Demokrata Néppárt nevet viselő Demokrata Néppárt.

¹⁵ V. ö. GIANONE András: A magyar Actio Catholica tevékenysége 1945–1948-ban. *Múltunk*, 2003/1. 79–126

indokolt volt, miután Nyisztort, aki nem volt hajlandó az A. C. vezető helyét elhagyni, a politikai rendőrség őrizetbe vette.¹⁶

A forradalom, amelyben élünk, tovább fejlődik, és abból, hogy egyesek ma teljességgel lehetetlenek, nem következik az, hogy mások, akik ma némileg még lehetőségek, holnap már nem lesznek lehetetlenek. Vonatkozik ez az A. C. némely egyéb vezetőjére is, közöttük Mihalovich prelátusra, aki, mint a Wolff pártnak éveken át tagja, és a Wolff párt erősen antiszemita jellegének nyilvános ülésein szócsöve is, alig hihető, hogy pozícióját megtarthatja anélkül, hogy az egyháznak ebből kára ne legyen. Legyen szabad kiemelnem, hogy mindezen urakat, (leszámítva Wünschert) emberileg és társadalmilag becsülhetjük, és becsülöm is, azonban az ő szereplésüket és további szereplni való akaratukat egyházunkra rendkívül károsnak tartom, és ennek következtében szükségesnek tartanám, hogy a vezető állásokból kicseréltessenek.

Az nem kétséges, hogy az A. C. új vezetősége könnyen megalakítható lenne mind egyházi, mind világi urakból, akik katolikus szempontból semmi kívánnivalót nem hagynak maguk után, és emellett demokratikus múltjuk segítségével egyházuken a mai időkben szabadon dolgozhatnak. Ezeket Excellenciáidnak olyan őszintén mondom el, mint ahogyan éveken át ezekről a dolgokról a boldogult Hercegprímás úrral beszéltem, kiemelve azt, hogy természetesen én magam az A. C. vezetőségében semmiképpen nem szándékozom helyet foglalni, ha a bizalom engem érne is.

Helyzetünk annál szomorúbbnak tűnik fel, minél inkább ismerjük a nyugati katolikus országokban egyházunk helyzetét. A francia kormányban a miniszterelnök helyettes és külügyminiszter nagy katolikus publicista, és tudjuk azt, hogy a legnagyobb katolikus írók és tudósok (Mauriac és Maritain) szinte naponta cikkeket írhatnak a legnagyobb párisi lapoknak. Rómában az olasz kommunista miniszterek mellett a katolikus néppárt tagjai is helyet foglalnak.¹⁷ Mi sem volna természetesebb, minthogy nálunk, ahol a katolikus tömegek túlsúlyban vannak, és ahol az egyház még a mai napig annyi anyagi és szellemi javakkal rendelkezett, ugyanez legyen a helyzet, ezt azonban az a körülmény akadályozza, hogy egyházunknak a világ felé való képviselése az utolsó években mintha a német lóra tett volna, és ma nincs

¹⁶ Nyisztor Zoltán (1893) teológiai tanulmányait Szatmárnémetiben, Innsbruckban és Rómában végezte. 1921 után az úgynevezett harcos katolicizmus egyik ismert alakja (Bangha Béla mellett), szerkesztője, majd felelős szerkesztője volt a *Magyar Kultúrának*, rendszeresen írt a *Nemzeti Újságba* és az *Új Nemzedékbe*. Mihalovics Zsigmond mellett az Eucharisztikus Világkongresszus fő szervezője volt. 1945–1946-ban a magyar államvédelmi hatóság és a szovjet biztonsági szervek is letartóztatták. Innen szabadulva Olaszországba menekült. Először a vatikáni sajtóirodában kapott munkát, majd káplán volt Madridban. 1961-ben (hosszabb dél-amerikai „kitérőt” követően) Rómában telepedett le, és itt élt írásaiból 1979-ben bekövetkezett haláláig. (V. ö. NAGY Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*. [1965] Universum Kiadó, Szeged, 1990. 493.)

¹⁷ A francia és olasz kereszténydemokráciáról lásd M. SZEBENI Géza: A francia kereszténydemokrácia történetéről. *Múltunk*, 2007/3. 166–201.; HORVÁTH Jenő: Olaszország és a Keresztény Demokrácia (1943–1994). Uo. 237–274.

meg az rugalmasság, amellyel ezen ma már nemcsak elavult, a német szövetségből származó pusztulása óta mindenki előtt gyűlöletes állapoton gyorsan változtatni tudnánk. Nemcsak a sajtó kérdésében, nemcsak a katolikus párt és az A. C. kérdésében, hanem másutt is ugyanilyen problémák vannak, és Excellenciád, mint akinek mai helyzetében mindezekkel előbbutóbb foglalkoznia kell, bizonyára látni fogja, hogy némely szerzetesrendek vezetése, avagy az egyházi érdekeknek a minisztériumban, vagy az állammal szemben való képviselése is hasonlóképpen reformra szorul. Ebben a kapcsolatban egyedül a kultuszminiszteri egyházi referensnek, Beresztóczy Miklósnak egyébként számomra emberileg igen szimpatikus egyéniségére legyen szabad rámutatnom.¹⁸

Egyházunk mai nehéz helyzetén az itt említett személyi változtatások igen sokat segítenének. Manapság az egyes egyházi személyeknek, amennyiben antidemokratikus vádak nem merülnek fel ellenük, a nép körében még a régi tekintélyük van, és tudjuk azt, hogy az orosz megszállók is az istentisztelet szabadsága és az egyházi személyek tekintélye dolgában határozottan jóindulatúlag viselkednek. Tekintetbe veendő itt a világpolitikai helyzet is, melyben XI. és XII. Pius pápák őszentségeinek előrelátó, és a német erőszakot elutasító politikája most hozza meg gyümölcsét, s valószínűnek látszik, hogy az egyház ezen világpolitikai fellendülése meghozná a lehetőséget a hazai egyháznak felemelkedésére is, azon esetben, ha ezt nem terhelnék olyan emberek, akiktől a fentiek értelmében nagyon is sürgős volna megszabadulni. Amennyiben ezektől a terhektől nem tudnánk megszabadulni, egyházunk továbbra is – ellentétben a pápától vezetett világegyházzal – a demokrácia ellenségének tűnnék fel itthon, előre látható, hogy mindezek a lehetséges és fontos előnyök kevesebbednek, és a háború befejeztével lehetőségeink sokkal kisebbre zsugorodnának. Ennek következtében a fent említett változtatásokra az én lelkiismeretem szerint sürgős szükség lenne.

Egyházunknak mai napság legegyszerűbb problémájáról Excellenciád elé fogunk terjeszteni egy jó katolikus részről jövő = szakszerű memorandumot, amely a kérdés politikai megoldását is mérlegeli. Legyen szabad hozzáfűznöm, hogy ennek nézeteivel én is megegyezem.

Fogadja Excellenciád mély tiszteletem kifejezését.

Budapest, 1945. április 10.-én

Székfü Gyula s. k.

¹⁸ Beresztóczy Miklós (1905) Budapesten végezte a gimnáziumot és a teológiát is. Pappá szentelése után alig egy évvel, 1929-ben Esztergomban szertartó és levéltáros, 1937-ben érseki titkár, 1939 és 1947 között a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium I. (katolikus) ügyosztály miniszteri tanácsosa majd osztályfőnöke, 1946 májusától esztergomi kanonok. 1946 és 1957 között az Actio Catholica budapesti igazgatója, más tisztségeket is betöltött. 1948-ban bebörtönözték. 1950-ben rövid ideig káptalani helynök, majd 1951 és 1956 között, 1956 novemberéig az esztergomi főegyházmegye általános helynöke. 1950 és 1956 között szervezője és első elnöke az Országos Béketanács Katolikus Bizottságának. 1957-től e szervezet főtítkára. 1953 és 1973 között országgyűlési képviselő, 1961 és 1973 között az Országgyűlés alelnöke.

2. Jánosi József S. J. Pro memóriája

*Pro memória.*¹⁹

Az esztendő folyamán bekövetkezett bel- és külpolitikai változás olyan mélyreható, hogy merőben új helyzet elé állítja a magyar katolikus egyházat is, amelynek le kell számolni azzal, hogy a múlt vissza nem térhet, s hogy a magyar katolikus egyházat fennmaradásának és virágzásának parancsa egészen új feladatok elé állítja. Aki azzal kecsegteti magát, hogy a változás műlékony, és hogy a fordulat kísérő jelenségeivel együtt a változás lényege is eltűnik majd, az nyilván a múlt világháború fináléjában és az akkori események menetében a mai változásra applikálható analógiát lát, holott ennek az analógiának nincsen tárgyi alapja. A mai forrongó, részben kialakulatlan helyzet, amelyet sok szélsőség is jellemez, egyszer mégis szilárdabb halmazállapotot vesz föl, de az élet nem a régi mederbe tér vissza, hanem az új formák között fog megszilárdulni. Ahhoz tehát, hogy helyesen mérlegeljük a fordulat történeti jelentőségét és értelmét, elsősorban a csábító analógia tárgyi aaptalanságát kell nyilvánvalóvá tennünk, és ezzel a mostani események megítélését a realitások síkjába kell emelnünk.

Vegyünk sorra néhány lényeges különbséget, amelynek megértése az analógiakeresők érvei alól kidönti a támasztékokat:

I. Háborús és békecélok 1914–18-ban és 1939–45-ben.

A háború politika oka 1914-ben és 1939-ben is az volt, hogy Németország kontinentális hegemoniára tört, Anglia pedig politikája változatlan dogmájaként vallotta és vallja, hogy a kontinensen hegemoniát gyakorló nagyhatalmat nem tűr meg.

A múlt világháború céljai közt a vezérszólamot a porosz militarizmus le-törése és a népek nemzeti önrendelkezési jogának biztosítása vitte. A mostani világháború céljai közt szintén lényeges helyet foglal el a porosz militarizmus kiküszöbölése, de új országok alkotása vagy régiek földarabolása, általában a határkérdés helyett vezérelvként a differenciált nemzeti államok integrációja nyomult föl. Az új világháború a diktatúra ellen elsősorban annak a célnak a jegyében vívatott meg, hogy nemcsak a nemzetek, hanem az egyének alapvető szabadságjogai is (gazdasági társadalmi, politikai és vallási síkon) nemzetközi garanciák által biztosítsanak. Ha 25 évvel ezelőtt a nemzeti igények állami szuverenitásban való kiteljesedésének szándéka látszott a legnagyobb célok egyikének, most – mint az Atlantic Charta és a krími és jaltai egyezmények mutatják – arról van szó, hogy egyrészt az elmúlt emberöltő alatt már megindult az emberiségben a kiábrándulás folyamata az állami szuverenitás korlátlanságának és a nemzeti eszme érinthetlenségé-

¹⁹ Az eredeti iratban aláhúzással kiemelt részeket kurzívval jelöltem.

nek, mint a békés emberi és nemzeti együttélésnek és az emberi szabadságjogok hatásos biztosítékának kizárólagos dogmájából, másrészt most az állami szuverénitások korlátozását és a nemzeti eszmének a machiavellista velleitásoktól való meg tisztítását olyan értelemben vélik alapvető szükségességnek, hogy nemcsak a nemzetek létjogai, hanem éppen az állammal és a nemzeti eszmére támaszkodó igényekkel szemben az egyes emberek szabadságjogai is nemzetközi szavatosságot nyerjenek. Mindezt a demokrácia, a politika és gazdasági demokrácia jelszavával foglalják össze. Úgy is mondhatnák: a világ a nagyobb és biztosabb politikai szabadság és a gazdálkodásnak hatásosabban ellenőrzött közösségi megkötöttsége után vágyódik.

Most tehát egészen más társadalmi, gazdasági és szellemi erők alakítják a jövőt, mint a múlt világháború után, sőt olyan gazdasági, társadalmi és lelki erők érvényesülnek, amelyeknek csak alárendelt, vagy éppen semmi szerepük sem volt 25 esztendővel ezelőtt.

II. Németország szerepe 1918-ban és 1945-ben.

1918-ban Németország, noha katonailag leveretett, önjogú hatalomként vett részt az európai koncertben, mindig megőrizve nagy hatalmi potenciáját. Ma Németország teljesen leveretett és a tegnap még európai hegemoniáját brutálisan gyakorló német birodalom nem alanya, hanem csak tárgya a nemzetközi politikának, s ezt a tárgyi szerepét hosszú ideig csak olyan mértékben cserélheti föl önkaratúan cselekvő partneri szerepre, aminő mértékben ehhez legyőzői hozzásegítik, vagy ezt legyőzői eltűrik.

III. A Szovjetunió mint világpolitikai tényező 1918-ban és 1945-ben.

A múlt világháború után a szárazföldnek egyhatodával rendelkező Szovjetunió nem a győztesek asztalánál ült, hanem mint katonailag levert és kényszerbékét kötő hatalom belső ügyeivel volt elfoglalva és teljesen kikapcsolódott az aktív nemzetközi erők játékából. 25 évvel ezelőtt a világnézeti kisugárzáson kívül a Szovjetunió teljesen hátat is fordított a világnak, minthogy egész erejét a belső kontroverziák kötötték le. Ma a Szovjetunió a világ három első nagy hatalmának egyike, aki nélkül az európai politikában semmi sem történik, akinek hatalmi helyzete ma minden lehetőséget megad arra, hogy alapvető igényeit két hatalmas partnerével, Amerikával és a Brit Birodalommal megegyezve érvényesítse. Ez a világpolitikai súly már egymagában is leméri a különbséget, mely a Szovjetunió mai és 25 évvel ezelőtti európai kontinentális szerepe közt mutatkozik. De ehhez még hozzá kell vennünk, hogy a Szovjetuniónak győzelmes seregei most az európai kontinens olyan részein állanak, mint a 25 évvel ezelőtt belőle kivált Finnország, Észtország, Lettország, Lengyelország, azután Románia, Bulgária, Magyarország, Csehszlovákia, Ausztria felső része és Németország keleti területein túl a német birodalom tekintélyes része. Akinek a legcsekélyebb érvéke van a realitások iránt, annak e különbség konzekvenciáit külön elemezni fölösleges.

IV. Az Északamerikai Egyesült Államok és a Brit Világbirodalom világpolitika szerepe 1918-ban, és 1945-ben.

1918 után Amerika, Wilsonnak a múlt háború befejezését rövidesen követő halála után visszavonult az európai kontinens ügyeibe való beavatkozástól a splendid isolation-be. Az angol világbirodalomnak nemcsak szövetségese, hanem vetélytársa is volt az európai szárazföldön az a Franciaország, amelynek hatalma Napoleon óta akkor szárnyalt a legmagasabbra. Magának Angliának Afrika földjén két erős gyarmatbirodalommal, a franciával és az olasszal kellett számolnia, Ázsiában pedig már érezte hatását a háború káraitól mentesült, egyre terjeszkedőbb szándékú Japán, amely készült semlegességéért a számlát benyújtani.

Most pedig az Északamerikai Egyesült Államok és a Brit Világbirodalom között az együttműködés olyan szoros, hogy harmadik hatalmakkal szemben követett politikájukat illetően lényeges eltérésre számítani hosszabb ideig nem szabad. E két angolszász nagyhatalom uralkodó, vagy csaknem kizárólagos, de legalábbis más hatalom által közömbösíthetetlen helyzetet teremtett magának a hat világrész közül öt világrészen, hiszen Japán küszöbön álló legyőzése ma már nem kétséges, viszont az valószínű, hogy a győzelem eredményeiben a két angolszász hatalom osztozkodni senkivel nem kíván. A hat világrészen a helyzet a következő: a Pánamerikai Unió létrejött és a szoros angolszász együttműködés óta az egész óriási amerikai kontinensnek vezérhatalmat gyakorló állama az Északamerikai Egyesült Államok lettek; az afrikai földrészen az angolszász hatalom túlnyomósága a levert Olaszországgal és a meggyengült Franciaországgal szemben kétségbevonhatatlan; az ausztráliai földrész teljesen a briteké; a japán háború befejezése után az egész délcsendesóceáni szigetvilág az angolszászok tényleges hatalmában lesz; Ázsia legnagyobb része szintén az angolszász érdekkörbe fog bekapcsolódni, vagy már be is kapcsolódott; Európában a katonai főhatalom vagy a döntő szó az angolszászoké Norvégiában, Dániában, Hollandiában, Észak-, Nyugat-, Dél- és Középnémetországban, Dél-Ausztriában, Franciaországban, Olaszországban és Görögországban, – Portugália és Spanyolország az angolszászokhoz keres minél szorosabb kapcsolatot, Törökország viszonya Angliával egyértelmű.

Vegyük még hozzá azt aényt, hogy a japán háború befejezése után valamennyi világtenger föltétlen urává az angolszász hatalmak válnak, hiszen Amerika már befejezte a kétóceáni flottaprogram valóraváltását és így az Északamerikai Egyesült Államok és a Brit Világbirodalom haditengerészete többszörte erősebb, mint a világ valamennyi többi hatalmának együttes haditengerészete.

Ha a földgömbnek azon az öt nagy ipari gépezetén tekintünk végig, amely a világcacokon versenyzett egymással, akkor a mérleg a következőket mutatja: a német ipart elpusztította a háború vagy leszerelik a győztesek, tehát a német konkurrencia hosszabb ideig nem jelenhetik meg a világcacokon;

Japán, mint ipari konkurens, máris ki van kapcsolva a versenyből, később csak angolszász hozzájárulással jelenhet meg a világpiacon; Szovjetunió európai ipara – mint orosz jelentésekből is tudjuk – legnagyobb részét elpusztult s hosszabb ideig fog eltartani olyan mértékű fölépítéssel, amely a belföldi szükséglet mérvén túl képes lesz külső piacra szánt fölösleget termelni; az angol ipar teljesítőképessége – jóllehet a légitámadások sok kárt okoztak Anglia ipari berendezéseiben – ma nagyobb, mint a háború előtt volt, a Brit Birodalom domíniumainak és gyarmatainak ipari gépezete úgyszólván érintetlen és kapacitásuk felülmúlja a háború előttit; az Egyesült Államoknak, a világ legnagyobb ipari hatalmasságának ipari gépezete teljesen érintetlen a háború pusztításaitól, az ipari gépezet még jelentősen fejlődött is, úgy, hogy az Északamerikai Egyesült Államok ipari kapacitása messze túlszárnyalja a háború előttit. Mindebből következik, hogy a világpiacon hegemon urai hosszabb időre az angolszászok lettek, akik elmondhatják, hogy a világháború rendkívüli gazdasági terheit részben abból a nyereségből fedezhetik, ami a világpiacon kivívott hegemonia biztosításából származik.

A világnak valóságos ura tehát a három nagyhatalom, az Északamerikai Egyesült Államok, a Brit Világbirodalom és a Szovjetunió. A többiek szerepe sem ellenük, sem nélkülük meg nem határozható. E prominens világszerep miatt mindhárom nagyhatalom érdekének a béke fenntartása látszik.

Íme, az óriási különbségek egész sora 1918 és 1945 között! 1918-ban kontinentális méretűek voltak a háború következményei, a helyes politika ítéletnek főleg az európai kontinens sorsát közvetlenül alakító tényezőket kellett mérlegelnie, ma viszont, a három világhatalom világuralmának korában, a háború egyik legfontosabb következménye lett, hogy a politika ítélet helyességének első föltétele az interkontinentális távlatok szükségszerű figyelembevétele.

V. Az európai kontinens politikáját irányító tényezők 1918-ban és 1945-ben.

Európán belül vizsgálva a politikai konstellációt, a következő figyelemre méltó szempontok adódnak: 1) Európában ma mindhárom nagyhatalom nemcsak potencialiter, hanem tényleges erejével is jelen van; 2) abból az angol–amerikai kijelentésből, hogy az európai angolszász külpolitika alaptétele a kontinentális hegemonia létjogának tagadása, következik, hogy Amerika és Anglia a háború után sem vonul vissza az európai politikától, hanem potencialiter európai nagyhatalom kíván maradni; 3) minthogy legyengült Franciaország mellett ma a kontinens részét alkotó igaz nagyhatalom a Szovjetunió, a belső európai kérdéseket szintén a három európai nagyhatalom, Amerika, a Brit Birodalom és a Szovjetunió döntik el elsősorban. Föl kell tételoznünk, hogy a diplomáciai tárgyalások asztalánál az a magyar ember, aki a Szovjetunió és az angolszász hatalmak fegyveres összejöttetésére spekulál, vagy buta, vagy örült, vagy gonosztevő, mert ezzel a kívánsággal föltételezi, hogy a háború vasszekere újból átgázol rajtunk, holott ez a szó szoros értelmében hazánk fizikai pusztulását jelenthetné.

A helyes magyar politikai ítéletnek azonban nemcsak a fönti Európán belüli helyzetet kell szem előtt tartania, hanem még azt a tényt is lelkiismeretesen kell mérlegelnie, hogy a 190 milliós, győztes Szovjetunió a kicsiny és legyőzött Magyarország tőzsomszédja lett. A független Magyarország alapvető érdeke mindennek elkerülése, ami Magyarországot a Szovjettel kontroverziába keverhetné. A múlt világháború után ilyen helyzettel egyáltalában nem kellett számolni.

VI. Miért sikerült 1918–19 után egy baloldali demokrata Európa közepén jobboldali magyar berendezkedést létrehozni?

Magyarország Európának szerves része, vagyis Magyarországnak mindig be kellett kapcsolódnia az általános európai irányzatba: most a gyökeres változásokat hozó demokráciába, s nem szabad kiesnie az európai élet ritmusából.

S ezen a ponton téved a legnagyobbat, aki a múlt világháború utáni helyzet és a mai viszonyok között analógiát konstruál, s az eseményeknek hasonló lefolyására számít.

1918–19 után azért sikerült egy baloldali demokrata Európa közepén egy lényegében jobboldali Magyarországot kiépíteni és fenntartani, mert a baloldali Magyarország nem volt hajlandó külpolitikailag is beleilleszkedni a baloldali Európába, míg a jobboldali Magyarország az akkori Európába való beilleszkedés valamennyi külpolitikai konzekvenciáját levonta. Az úgynevezett Károlyi-forradalom, amely lényegében egy nyugati mintájú demokráciát akart, nem számolt azzal, hogy a nagyantant jóindulatú megértése és aktív támogatása nélkül nem lesz képes megbirkózni az antidemokratikus formák között élő ország belső ellenállásával. Károlyi első dolga volt – nyilván Jászi Oszkár tervezete nyomán, de a külföld szándékait és az erőviszonyokat alaposan félreismerve – előállani a történeti Magyarország föderalizálásának tervével, amiben az önállóságra és elszakadásra törekvő nemzetiségek nyíltan, a külföld tényezői pedig bennfoglaltan nem voltak hajlandók mást látni, mint demokratikus formákba öltöztetett kísérletet a történeti Magyarország integritásának megőrzésére. A nagyantant köreiben kétségkívül jó összekötetésekkel rendelkező Károlyi Mihály ezzel a tervével egyszerre vesztette el lába alól a hazai és külföldi talajt. Hiszen az ország föderalizálását a hazai sovíniszta közvéleménnyel csak akkor tudta volna elfogadtatni, ha egyrészt kétségtelenné tudta volna tenni közvéleményünk előtt, hogy a területi integritás megőrzésének egyetlen lehetősége az ország föderalizálása, másrészt e terv megvalósításához Károlyi megkapta volna a nagyantant aktív támogatását. De egyik sem következett be. Benes Edward azt írja emlékirataiban, hogy az önálló Csehszlovákia megteremtésére irányuló kísérletek meghiúsulásához – épp a cél előtt – akkor álltak legközelebb, amikor Károlyi a föderalizálás tervével a világ elé lépett, mert arra lehetett számítaniok, hogy a Károlyi-féle, ügyes támadást az utódállamok megteremtésének szükségessége ellen csak nehezen védhetik ki. Ám Beneseknek kellett a diplomáciai csatát megnyerniök, mert az utódállamok akkor már

a Károlyi-tervvel összeférhetetlen ígéretekkel bírtak a nagyantanttól, mert a hazai nemzetiségek is fősorakoztak Károlyi terve ellen, s mert a hazai magyar sovinizta közvélemény is árulást látott Károlynak egyébként kül- és belpolitikailag megalapozatlan, mentő kísérletében. Így azután kiderült, hogy Károlyiékön kívül a federalizálást senki sem támogatta. Károlyi bukása ezzel már uralma elején meg volt pecsételve, amivel a legfontosabb kérdés megoldásában olyan – egyébként elvileg helyesnek látszó – experimentumhoz nyúlt, amellyel elidegenítette magától a nagyantant köreit, maga ellen aktivizálta a kisantant politikusait, de nem nyerte meg a hazai nemzetiségeket sem, a nemzeti kérdésben maximalista, akkori magyar közvéleményt pedig maga ellen hergelte.

Az 1919-es magyar kommunizmus azután még ráduplázott 1918 hibáira, bel- és külpolitikai tévedéseire. A kommunizmus csak Moszkvára számíthatott, mint külpolitikai bázisra, 1919-ben pedig az európai kérdéseket eldöntő nagyantant egyik gondja az volt, miképpen támogassa az oroszországi kommunista rendszer megbuktatására irányuló kísérleteket. Az 1919-es magyarországi kísérlet egyenesen kihívta a nagyhatalmak ellenzését, itthon pedig az osztályharc kiélezésével, taktikátlanságával és az Egyházüldözéssel az álmag magyarországból is sikerült kicsikarnia az ellenállás tüzeit. Ha Károlyi politikai eszközöket akart alkalmazni az integer Magyarország megmentésére, a hazai kommunizmus Károlyi bukásából semmit sem tanult, amikor az országba benyomuló csehekkel és románokkal fegyverrel szállt szembe, holott a végső kimenetel az erőviszonyok ismerője előtt nem lehetett kétséges.

Mindez oda vezetett, hogy a baloldali Európa a magyar ellenforradalmat kezdte jószemmel nézni. S mikor a baloldali demokrata Európa azt látta, hogy a baloldali Magyarországnak mindkét változata lényegében arra törekszik, hogy politikai, illetve fegyveres eszközökkel meghiusítsa az új, közép-európai rend kialakulását, viszont az ellenforradalmi Magyarország visszavonul a kijelölt demarkációs vonalakra, és hajlandó a trianoni szerződés aláírásával Európa új politikai rendjébe beilleszkedni, akkor a baloldali Európa a lényegében jobboldali Magyarország belső megerősödéséhez is hozzájárult, és elnézte, hogy itt a demokrácia elemi föltételei is hiányoznak.

VII. A katolikus Egyház és a Vatikán politikai helyzete 1918-ban és 1945ben.

A katolikus Egyház, különösen XII. Pius világgpolitikai tekintélye és befolyása ma összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint amivel a Vatikán 25 évvel ezelőtt dicsekedhetett. A múltban a győzők oldalán alig nyomott valamit a latba az Egyház befolyása. 1914–18-ban az Egyházra jóformán minden Európai országban ellenségesen, vagy gyanakvó közönnyel néztek a kormányok, úgyszólván sehoh sem sikerült kivívni a keresztény tömegek politikai képviseletét, a pápaság a megdöntött monarchiával tartott fönn igen jó kapcsolatokat; a vallásos érületnek úgyszólván egyik győző államban sem volt politikai jelentősége; a legyőzött államok belső irányzata nem állt oly ellentétben az Egyházzal, hogy ez államok legyőzésével az Egyház is a győzők

oldalán sorakozhatott volna föl. A pápaság csak a béke ügyébe, helyesebben a fegyvern nyugtatásba, de nem a győzők háborús céljaiba volt beérdelve. Akkor a magyar egyház szinte elválaszthatatlannak látszó társadalmi, gazdasági és politikai érdekezésszerűségben élt a tömeges gyűlöletének tárgyával, a bukott magyar rendszerrel, a Tiszák Magyarországgával és a katolikus magyar Egyház is teljesen azonosította magát a monarchia háborús és békecélljaival. Ezért neki is hordoznia kellett a terhet, amely a bukott rendszerre reásúlyosodott.

Ma, a hitlerizmus leverését az Egyház éppen úgy – ha nem is ugyanolyan – érdekének nyilvánította, mint a győzők, s így az Egyház, amely a hitleri birodalom üldözött Egyháza volt, a győzők oldalára került. XII. Pius politikai beszédei és cselekedetei nyilvánvalókká tették, hogy a katolicizmus politikai céljai és erkölcsi igényei be tudnak kapcsolódni a győzők által megfogalmazott békecélokba. Ezzel az Egyház fölmérhetetlen szolgálatot tett nemcsak a győzők ügyének, hanem önmagának is. Ennek a következménye részben, hogy ma jóformán minden nyugati államban van katolikus, vagy annak nevezhető párt. A Vatikán a legtöbb győzővel jó kapcsolatot tart, s a Szovjetunió is kerüli az Egyházzal barátságatlan lépéseket. Világszerte tapasztalható a vallásos igények megelégedése. Az Egyház szociális programja és szabadságprogramja²⁰ a vallás ügyéhez közelebb hozta azokat a nagy tömegeket, amelyek 25 esztendővel ezelőtt a zsebrák-kapitalizmus és az antidemokratikus rendszerek titkos szövetségét látták az Egyházban. A magyar katolikus Egyház pedig, – ha a szociális kérdésben nem is veheti föl a versenyt francia vagy belga testvérével, ma megbecsülés tárgya, mert elítélte a hitleri tanok magyar változatát, nem azonosította magát a náci-Magyarország háborús céljaival és az üldözöttek pártját fogva maga is megerősítette az ellenállást.

Csomót kötve fejtegetésünk végére, a múlt és a mostani világháború fináléjának összevetéséből – akár a világpolitikai erőviszonyokat, akár az európai, kontinentális konstellációt, akár a magyar lehetőségeket, akár a Világ-egyház helyzetét, vagy a magyar katolikus egyház pozícióját tekintjük, – azt a következtetést kell levonnunk, hogy a 25 évvel ezelőtti múlt nem alkalmazható a jelenre; a 25 évvel ezelőtti és a mostani helyzet oly lényeges összetevői különböznek egymástól, hogy minden analógia csak zavarhatja a helyes politikai ítélet megalkotását, annyira, hogy a mai viszonyok reális mérlegelésének előfeltétele gondolkodásunknak függetlenítése a 25 évvel ezelőtti viszonyoktól és azok következményeitől.

VIII. Néhány időszerű magyar katolikus teendőről.

A fentiek teljes negligálásáról tesz tanúságot az az álláspont, amely az 1918–19-es és még inkább az 1920–21-es eseményekben a jelenre és a közeljövőre alkalmazható analógiát látva, a katolikus Egyháznak most a teljes

²⁰ A szerző itt nyilván elsősorban a *Rerum Novarum* és a *Quadragesimo Anno* pápai enciklikákra és az ezek nyomán világszerte kibontakozó katolikus szociális mozgalmakra utal.

politikai visszavonulást, a passzivitást ajánlja, azzal kecsegtetve magát és az Egyházat, hogy amennyiben egy-két évre visszavonul a társadalmi, hitbuzgalmi és kulturális munkába, akkor jobb idő jöttén szervezetei majd megerősödten szállhatnak ki a politikai porondra, hiszen „az idő nekünk dolgozik...” „minden forradalom után szükségképpen következik az ellenforradalom...”, „az Egyház vészjelje át az átmenetet...”, stb. Ez, a mai változások történeti jelentősége felől teljesen tájékozatlan szemlélet a legnagyobb veszélynek tenné ki az Egyházat, mert a) az Egyházat továbbra is a róla-nélküle való politika döntések elé állítaná; b) a vallásos érzületű tömegeket teljesen kiszolgáltatná az idegen politikai befolyásoknak; c) az Egyház alapvető érdekeinek védelmére a legnehezebb időben nem tudna semmiféle politikai erőt felsorakoztatni, viszont kitenné magát annak, hogy a reakcionárius elemek az Egyház köpenyége alá húzódjának, ami az Egyházat a széles tömegek és a külföld felé kellemetlen látszatokba keverné.

Az a forradalom, amely most sok rombolás közt lezajlik, az elmulasztott reformok következményeire figyelmeztet. A reform és a forradalom között a legalapvetőbb különbség az, hogy a reform idejekorán a legkisebb rombolás irányában szerez érvényt a népeszmékké vált korkövetelményeknek, a forradalom pedig nem a legkisebb rombolás, hanem a legkisebb ellenállás és a legnagyobb rombolás irányában érvényesül a maga elemi erejével. Az elmúlt években épp ezt nem volt hajlandó megérteni az úgynevezett keresztény politika. Támogatott csaknem mindig minden hatalmat a reformok elodázásában és a régi álláspontok konzerválásában. Vajjon mi bizonyult helyesebbnek? Az-e, – ami itt évek óta történt – hogy a kereszténység politikai változatai a szociális kérdésben, a földreform ügyében és a demokratikus népjogok kivívásával szemben mindig minimalista programot képviseltek, s mint kormánytámogatók az újonnan épített templomokra mutattak rá sikerüket bizonyítva, elfeledve, hogy a templomoknak tornyai nemcsak a keresztény politika sikereire figyelmeztették azokat a munkás-, paraszt- és középosztálybeli szegény embereket, akiknek milliói életérdekeik megvédése céljából a világnézetileg ellenséges vagy közömbös pártok felé orientálódtak? Vajjon úgy állana-e a mai megpróbáltatások között a kereszténység politikai képviselése, ahogyan áll, ha a keresztény politika a templomépítő célokon kívül a legszélesebb szociális igazságosságot, a legnagyobb emberi jogot, a legbiztosabb szabadságot is képviselte volna? Ha – mondjuk – csak annyi átmeneti nyomást vállalt volna, mint például a szocialista- vagy a kiscgazdapárt? Akkor ma a mi táborunkban volna annak a tömegnek nagy része, amely jelenleg a szocialista- vagy a kiscgazdapártban foglal helyet. A Keresztény politika azonban a mai és a holnapi tűzokot eladta a tegnapi verébért. Vajjon a jelenlegi nehéz helyzetben lenne-e az Egyház, ha a minimális kormánybefolyással kérkedők helyett azokra hallgat, akik idejekorán felajánlották, hogy az egyházi földvagyon nagy részét más, de értékálló vagyontárgyakra cseréljék át és az egyházi vagyonkezelésben hajtsanak végre olyan reformot, mely hatásosan felvilágosítja a vallásos tömege-

ket arról, hogy a célvagyon tényleg a szegény vallásos tömegek és az Egyház érdekeit szolgálja? Aki az Egyház érdekeit védi, az ma már nekünk ad igazat; aki azonban a vagyont védi, az most is – fordulatra számít, amely szerinte egészen visszapergetheti a forradalom filmjeit.

A katolikus érdekek védelme, az igazságtalanul elszenvedett anyagi károsodás (s tán más sérelmek) reparációja parancsolóan előírja, hogy egy aktív, demokratikus hitelű, minden múltbeli ballaszttól megszabadult, országos programot hirdető párt védje a politikai fegyverzet egész modern arzenáljával az Egyház lelki küldetése sikeres betöltésének anyagi, társadalmi és politikai előfeltételeit, tehát a vallásos tömegek érdekeit is. A demokratikus kormányformában, ahol a pártok küzdelméből születik meg a közakarát, párt nélkül kielégítő érdekvédelemre az Egyház nem számíthat.

E tekintetben csak néhány érvre mutatunk rá: 1) A magyar demokrácia mai formájában nemcsak az a fontos, hogy a pártoknak hány képviselőjük van, hanem a pusztá keretszám is. A nemzeti bizottságok, mint közigazgatási és politika szervek nem a bennök képviselt pártok súlyának, hanem számnak arányában részesülnek a különböző hatalmi körökből. Nem mindegy tehát, hogy van-e pártja a katolicizmus politikai képviselőének, vagy pedig egy polgári párt keretein belül igyekszünk a katolikus politikai igények érvényesítésére. 2) Európa valamennyi nyugati államában a hatalomnak részese ma a katolicizmus politikai pártja. A laicizált Franciaországban maga a külügyminiszter is a legnagyobb katolikus lap szerkesztője volt; Olaszországban jelentős politikai tényező a Partito Popolari; Belgiumban működik a katolicizmus politika képviselője; Ausztriában négy miniszter a katolicizmus politikai képviselőinek sorából került ki. Ha az ezeréves magyar katolicizmus lemond a maga politikai képviselőtéről, ezzel a világ előtt belső gyengeségét, a politika taktikában mutatott ügyetlenségét bizonyítja, vagy abba a látszatba keveredik, hogy politikája antidemokratikus, illetve múltját olyan bűnök terhelik, amelyek miatt nem is képes magának megfelelő politikai képviselőt kiharcolni; végül: a mai magyar demokráciának, ha erőszakkal zárja el a katolicizmus politikai képviselőének lehetőségét, viselnie kell a nyugat előtt annak felelősségét, hogy a katolicizmussal szemben nem képes a tárgyilagosságnak és a lojalitásnak arra a színvonalára felemelkedni, mint a nyugati demokráciák. 3) Ha igényt tartunk arra, hogy a külföld a magyar népet katolikus többségű népnek valóban elismerje, akkor a katolicizmus politikai képviselőének kivívásától nem tekinthetünk el. 4) Hamarosan el fog következni az idő, mikor a mai pártharc már nem gazdasági vagy társadalmi síkon fog lezajlani, hanem átalakul a materialista és a spirituális világnézetek küzdelmévé. De lehet-e várni, hogy éppen a világnézeti jellegű pártharcban a keresztény világnézet megfelelően latbavethesse a szavát, ha csak a világnézetileg színtelen polgári pártokban érvényesülhet és egyetlen határozottan keresztény világnézetű arcú párt se lesz? 5) Európában mindenütt a katolicizmusnak radikális, szociális és népi politikai vetülete érvényesül. Vállalhatjuk-e az Egyház kára nélkül, hogy e tekintetben is kiessünk

az európai ritmusból, s itthon és a külföldön viseljük a vádat, hogy az Egyház nem kért részt a demokrácia kiépítéséből, hanem az időre spekulálva visszavonult, vagy hagyja magát a politikai javakból kinullázni?

A magyar katolicizmus politikai képviselete azonban sem a kereszténységet, sem a katolicizmust nem használhatja politikai jelszónak. Annyit még is meg kellett tanulnunk a múltból, hogy azt a politikai váltót, amelynek zsirálója a kereszténység, nem a politikán, hanem a keresztény tanon és az Egyházon igyekeznek behajtani. Az elmúlt 25 évben annyi politikai hiba és bűn azíluma volt a keresztény jelszavú politika, hogy aki valóban az Egyház lelki küldetésének biztosítása céljából akar politizálni és nem az egyházat akarja egy politikai koncepció szekere elé fogni, annak legmondosabban ügyelnie kell arra, hogy az Egyház érdekében politizáljon, de ne az Egyház, hanem a politika terhére. Nem szereti igazán a keresztény tanítást és az Egyházat az, aki a keresztény politika 25 éves, magyarországi pályafutása után sem látna súlyos kárt abban, ha a tévedéseknek és szenvedélyeknek túlságosan is alávetett, változékony politika jó és rossz esélyeivel a keresztény tant és az Egyház tekintélyét terhelnék meg. Ki kell kerülnünk azt is, hogy a kereszténység politikuma politikai vicinalizmusba deklinálódjék és igénytelenedjék. A katolicizmus érdekeinek védelmét egy „felekezeti pártnál” és a katolikus érdekeket főprogramjának, az országos érdekeket pedig másodrangú programjának valló pártnál sokkal hatásosabban védheti egy olyan országos programot hirdető párt, mely emberi és nemzeti céljainak keretében nyújt biztosítékot a katolikus érdekek kielégítő érvényesítésére (érdekes, hogy a román, görög-keleti nemzeti egyház, amelynek külön pártja nem nevezi magát görög-keleti pártnak, az általános földreform rendelkezéseinek hatálya alól ki tudta vétni az egyházi célvagyon). A keresztény politika koncepciójának – ahogyan ez XII. Pius politikai beszédeiből is kiviláglik, – olyannak kell lennie, hogy ne csupán a keresztény világnézet hitvallói, hanem minden tisztességes ember is megtalálja benne alapvető szabadságjogainak szavatolóját, politikai kötelességének hiteles mértékét és személyisége lehető tökéletes kibontakozásának biztosítóját. Ez nem lehet más, mint egy olyan politikai koncepció, amelynek kánonja a természetjog. Egy természetjogi elveken fölépült programban kell látnia a katolicizmusnak is a leghatásosabb védelmet.

A Néppárt létjogának kivívása azonban csak félsiker volna, ha se katolikus sajtó, se pártlap nincs. A katolikus sajtó-organumok engedélyezése elől bizonyára nem mer elzárkózni a kormány. De a katolikus sajtó-organumokban – minthogy ezek kötelesek társadalmi, hitbuzgalmi, kulturális vagy tudományos jellegük korlátjait tisztelni – politikai hangot megütni nem lehet. A katolicizmusnak tehát olyan irányban is latba kell vetnie befolyását, hogy a katolicizmus politika érdekeit politikai napisajtó is képviselhesse. A Néppárt az Idő címmel kért napilap engedélyt. Más katolikus oldalról Új Nemzedék címmel kértek engedélyt napilapra. Biztos tudomásunk van arról, hogy amennyiben nem a Néppárt, mint politikai párt kap lapengedélyt, hanem valamely természetes vagy jogi személy Új Nemzedék címmel indít la-

pot, akkor a protestáns egyházak azonnal követelni fogják egy politikai napilapengedélynek a kiadását. Ez az igény nem merülne föl protestáns oldalról, ha a Néppárt kapna lapot. Czettler Jenő²¹ és Pálffy József között olyan úriemberi megállapodás létesült, hogy amennyiben az Új Nemzedék kapna engedélyt, ennek a Néppárt szócsövének kell lennie és a Néppárt által kijelölendőkől kell szerkesztőségét összeállítania. E megállapodás arra is vonatkozott, hogy a Nagyméltóságú Püspöki Kart arra kéri: adandó esetben – ha a Néppárt semmiképp se kapna lapot – hivatalos helyen a maga részéről is ezt az álláspontot képviselje. Jánosi József és Barankovics István azon a véleményen vannak, hogy föltétlenül komoly politikai hátrányt jelentene, és ellenségeinknek széles támadási felületet adna, ha a katolikus orgánium a régi Új Nemzedék címet hordozná a homlokán, bármilyen természetes vagy jogi személy legyen is a lap engedélyese. A Néppárt ellenfeleinek legfőbb érvük az a be nem bizonyított és téves állítás, hogy a Néppárt nem egyéb, mint a 25 év óta Szójayig minden kormányt, a hadüzenő és az embertelen zsidótörvényeket inauguráló kormányokat is támogató keresztény pártnak, illetve Wolff-pártnak a jogutódja, örököse és folytatója.²² Ezt a látszatot a Néppárt alig tudná kivédeni, ha lapja a Wolff-párt és a Keresztény [Nemzeti Egység] Párt régi lapja, az Új Nemzedék lenne, amelynek pályakezdete Milotay István nevével forrt össze, pályájának vége pedig Szálasi koráig ért. Ez esetben a nomen valóban omen.

A Nagyméltóságú Püspöki Kar nemcsak a Néppárt ügyének, hanem az eszmei zűrzavar idején a katolikus tömegek helyes tájékozódásának is nagy szolgálatot tenne, ha – természetesen a Néppártra való minden célzás nélkül – kifejtené azokat az alapvető elveket egy pásztorlevélben, amelyekre a keresztény közélet fölépülhet, amelyek tehát minden katolikus számára lelkiismeretben kötelezőek.

Szerény nézetünk szerint ma olyan a külpolitikai és belpolitikai szituáció, hogy a földreform kérdésének pásztorlevélben való nyilvános, kritikai tárgyalása többet ártana az elérni kívánt közvetlen célnak és az Egyház általános érdekének, mint amennyit használna. Magyarországon a földbirtokosok többségén kívül alig akad már évtizedek óta valaki, aki társadalmi

²¹ Czettler Jenő (1879) a jogot Budapesten és Berlinben végezte. 1901-ben a Földművelésügyi Minisztériumba került, 1918-tól a budapesti tudományegyetem jogi karán a mezőgazdasági szociálpolitika magántanára. 1919-ben Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében az általa alapított Földművespárt képviselőjelöltje. 1920-ban az egyetem közgazdasági karának rendes tanára, 1924/25-ben dékánja. 1934-ben az újjászervezett műegyetem mezőgazdasági és állatorvosi karának nyilvános rendes tanára, 1935/36-ban a műegyetem rektora. 1920–1922 között nemzetgyűlési, 1927 és 31 között országgyűlési képviselő, 1927 és 1935 között a képviselőház egyik alelnöke, 1937-től a felsőház életfogytig kinevezett tagja. Az MTA levelező, majd tanácskozó tagja, a Magyar Statisztikai Társaság helyettes elnöke, a Katolikus Népszövetség alelnöke és más társadalmi szervezetek vezetésének tagja. 1950 decemberében letartóztatták, majd a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése bűnében, amely szervezkedésben tíz társa is részt vett, zárt tárgyaláson 12 év börtönre ítélték. 1953 áprilisában halt meg.

²² Lásd SZENTGÁLLI Zsolt: A Keresztény Községi Párt történetéhez. *Múltunk*, 2002/1. 202–242.

alkatunk és gazdasági rendünk egyik legjellegzetesebb csökevényét, népünk milliőinak legérettebb igényét és az Egyház lelki missziója sikeres betöltésének, általában az európai gazdasági és politika demokráciába való beilleszkedésünk egyik legfőbb akadályát ne a földreform nyílt problémájában látta volna. Az Egyház most nagy anyagi kárt szenvedett, de mérhetetlenül nagyobb lenne a lelki kár, ha a földreform nyilvános kritikái taglalásával a Püspöki Kar lehetőséget adna arra ellenségeinknek, hogy az Egyházat a milliós tömegben érdekelt parasztsággal és a földreformot (ha nem is a mai formájában) akaró haladó értelmiséggel szembeállítsák, – illetve az Egyházat a latifundiális rendszer és a nagybirtokosok szövetségének hírébe keverjék. A politikában a látszatnak sokszor – s ez esetben is! – a valósággal azonos jelentősége van. S a látszat kétségkívül ez volna. Nem szabad elfelednünk, hogy az egész győztes világban, beleértve a győztes világ katolikus közvéleményeit is, Magyarország feudális ország hírében áll. A győztesek országaiban az Egyház sehol sem rendelkezik latifundiumokkal, sőt az országok katolikus közvéleményében is a latifundium egyenest a katolikus Egyház lelki küldetésének sikeres betöltését gátló körülményként van nyilvántartva. A külföld felé, hogy a mi sajátos helyzetünket nagy nehezen megértessük, körülményes magyarázatokba kellene bocsájtkozni, hogy első hallásra a mostani földosztásnak egy pásztorlevélben való nyilvános kritikai tárgyalása ne látsszék antidemokratikus, önző cselekedetnek, vagyis a latifundiális rendszerhez való ragaszkodásnak. Márpedig minden propaganda, amely magyarázatra szorul és nem magától értetődő, rossz propaganda. Az Egyház nem érné el itthon a közvetlen célt, sőt esetleg ellenségeit az Egyház és állam teljes szétválasztásának felvetésére ingerelné, talán csak ama szándékkal, hogy ellenségeinknek legyen miből engedményt tenni. De egy ilyen gesztus azt a célt sem érné el, hogy a magyar Egyházat a katolicizmus világtétekintélyének és világszolidaritásának védelme alá helyezze.

Sokkal célszerűbbnek vélnék, ha a kormányhoz eljuttatandó memorandum foglalkoznék ilyen és hasonló kérdésekkel. Tekintetbe véve a pártok mai szerepét, ezzel párhuzamosan a pártoknál is tapogatózni kellene egy kielégítő megoldás érdekében, olyan taktika alkalmazásával, hogy az Egyházi intézmények biztos és elégséges anyagi fundációja összekapcsoltassék az Egyháznak egy olyan gesztusával, amely egyaránt tenne szolgálatot az Egyháznak és a fiatal magyar demokráciának. Ezt a taktikát megkísérelhetőnek véljük kivált, ha a kedvező kül- és belpolitikai pillanat ügyes kiválasztásával történik. A pártok és a kormány korrelációja is javulja a párhuzamos tárgyalást, mert a két tényező véleményének harmóniája és eltérései egyaránt értékes lehetőségeket nyújtanak a sikeres tárgyalási taktika kipróbálására. A magyar katolikus Egyház egy politizáló papjának az egyházi földvagon szétosztására vonatkozó ama nyilvános álláspontja,²³ amely

²³ Nem tudtam megállapítani, hogy Jánosi itt kire utalt.

szinte elibe lovagolt minden hivatalos, püspökkari reparációs kísérletnek, mikor az Egyházat ért igazságtalan anyagi csapást példátlan könnyelműséggel jelentékteleníteni igyekezett, – máris rendkívüli mértékben ártott az Egyház valódi érdekeinek és szinte gáncsot vet a püspöki kar reparációs igényének.

Ha Egyházunk a demokratikus élet új formái között is sikerrel akarja betölteni sokirányú hivatását, akkor egészen rendkívüli energiákat kell befektetnie a katolikus hitbuzgalmi, kulturális és társadalmi szervezetek reorganizációjába és cselekvő élettel való megtöltésébe. E pillanatban csak a hitbuzgalmi szervezetek élnek; a társadalmiak és a kulturálisak csak jórészt keretek. A legsürgősebb – mert máris elkésett – feladat volna levonni a múlt konzekvenciáit, megfelelő, politikailag is hitelképes személyiségekkel kicserélni azokat, akik a magyar demokrácia előtt politikai tévedéseik vagy bűneik miatt, illetve pártpolitikai szereplésük miatt semmiféle demokratikus hitellel nem rendelkeznek, sőt antidemokratikus eszmék híveinek hírében állnak, minthogy e személyiségek további élen maradása nem történhetik meg az intézmények kára nélkül. Különösen vonatkozik ez az Actio Catholica-ra, mint a katolikus egyesületek csúciszervezetére. Hogyan merjen bátor kezdeményezésekhez nyúlni egy olyan vezetőség, amelynek tagjai közül nem is egy váddal terheltlen várja ítéletét, vagy attól félhet, hogy tegnapi magatartása miatt nyomban politikai támadások céltáblájává válik, mihelyt egyetlen bátor kezdeményezésre elszánja magát? Hogy pedig egyesek esetleges távozása semmiképp se adjon alapot a könnyelmű vádaskodásra, célszerű lenne, ha valamennyi egyesület vezetősége lemondana, és minden vezetői állást új választással, illetve kinevezéssel töltenének be. Ha ez a revízió elmarad vagy elhúzódik, belőle súlyos károk származhatnak. Már eddig is nagy baj, hogy egyeseket politikai hatalom emelt ki katolikus pozíciójukból, ami nem hagyja érintetlenül az Egyház tekintélyét sem. A revízió elhúzódása, illetve elmaradása azonban a legrosszabb helyzetet kreálná arra az esetre, ha a katolicizmusnak mégse sikerülne kiverekednie politikai képviselőjét, a Néppártot. Bizonyos személycserék parancsoló szüksége ugyanis hatványozott jelentőségűvé válnék akkor, ha politikai szervezet híjján a katolikus szervezkedésnek teljesen a társadalmi, kulturális és hitbuzgalmi fellegváraiba kellene visszavonulnia, hogy ott tömegeinek begyakorlásával készülőjön föl arra az időre, amikor az első lehetőség megragadásával onnét kitörve, a politikai porondra teljes fegyverzettel szállhat ki. Ebben az esetben különösen az Actio Catholica és a Katolikus Népszövetség megfelelően aktív élettel való megtöltéséhez a személyi előfeltételek kielégítő megteremtése egyenesen létfontosságú.

Végül legyen szabad kifejezést adnunk ama véleményünknek, hogy célszerűnek tartanók, ha a katolikus szellemű tudományos és politikai élet kiválóságaiból egy szellemi grémium alakíttatnék, amely az Egyház aktuális kérdéseivel állandóan foglalkoznék, azokat földolgozná, és elaborátumait a Nagyméltóságú Püspöki Kar elé terjesztené.

3. Mihalovics Zsigmond levele Drahos Jánosnak és a hozzá csatolt emlékeztető

ACTIO CATHOLICA ORSZÁGOS ELNÖKSÉGE
BUDAPEST, IV., FERENCIEK-TERE 7.,
III. LÉPCSŐ, I. EMELET 8.

Kedves Vikárius Uram!

Bizonyára ismered Grósz érsek út részéről azt a tárgyalási anyagot, amelyet a Pestre érkezett püspökökkel egyetemben a különböző hatóságoknál folytattak. Talán még nem hasznavehetetlen, ha én mindezekről rövid feljegyzéseket adok, ahogy tudomásomra jutottak a dolgok.

Felhívom kedves figyelmedet a mai Szabad Nép és Magyar Nemzet cikkeire.

Budapest, 1945. május 3.

Maradok:
legmélyebb tisztelettel:

Mihalovics Zsigmond s. k.

[...]

11.) Mindszenty püspök említette, hogy Grósz érsek úr beadványt kapott az A. C. országos elnökségének kicserélésére vonatkozólag. A beadványt Mindszenty püspök úrnak megmutatta az érsek úr. Mindszenty püspök úr odanyilatkozott, hogy az elfogott elnökségi tagok fájdmát nem lehet azzal tetézni, hogy eltávolítsuk őket. Grósz érsek úr pedig odanyilatkozott, hogy „amit tettetek, az ugyanaz volt, amit én is tettem”. Rám vonatkozólag megemlítette az érsek úr, hogy Wolff párti bizottsági tagságomat kifogásolják. Pedig mindnyájan örültünk a keresztény Budapest megteremtésének. Ilyen alapon nem lehet embereket lecserélni. Az érsek úr említette, hogy e beadványt Szekfű Gyula írta hozzá és Kerkay [sic!] Jenő vitte el Kalocsára.

Balogh államtitkár is megemlítette az érsek úr és a püspökök előtt, hogy kellemetlen lesz az Actio Catholicára, ha elnökségi tagjai ötévi deportálásra kénytelenek menni. Grósz érsek úr szerint legfeljebb arról lehet szó, hogy az illetők egy időre rendelkezésre bocsátják esetleg megbízatásukat.

Balogh azt is említette előttük, hogy néhány püspöknek is el kellene hagynia a helyét. Név szerint: Virágh, Kovács és Pétery püspök uraknak. Ez óhajt a püspökök visszautasították, megjegyezve hogy Szalasiék pedig az egész püspöki kart el akarták távolítani a hercegprímással egyetemben.

[...]

Drahos s.k.

4. A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1945. május 24-i értekezletének jegyzőkönyve

JEGYZŐKÖNYV

Felvétetett Budapesten, 1945. május 24-én az Actio

Catholica tanácstermében tartott püspökkari értekezleten

Jelen vannak: Grósz József kalocsai, dr. Czapik Gyula egri érsek, Shvoy Lajos székesfehérvári, dr. Pétery József váci, Mindszenty József veszprémi, Kovács Sándor szombathelyi, dr. Hamvas Endre csanádi püspök, Kelemen Kriszostom pannonhalmi főapát, dr. Drahos János esztergomi és Pokorny Miklós győri káptalani helytartó.

[...]

2. A kalocsai érsek jelenti [...]

7. Bajaink számosak és nagyok. Tetézi őket a kat. tábor megbontottsága, és az a körülmény, hogy az egyik szárny emberei úgy akarnak segíteni a bajokon, hogy ki akarnak végezni vagy végeztetni mindenkit, aki katolikus ügyekben eddig szerepet játszott. Példa erre Szekfű Gyula egy április 10-én kelt levele, amelyet P. Kerkai útján juttatott el hozzám, és amelyet felolvas. Lényege a levélnek: kifogásolja egy katolikus színezetű párt hiányát, kéri az AC vezetésének megváltoztatását és azon előnyök biztosítását, amelyeket a világegyházra nézve XI. és XII. Pius pápáknak a hitlerizmussal szemben való állásfoglalása jelent. A maga részéről a levélre a következőket jegyzi meg:

I. Hogy a Demokratikus Néppárt ügye mint feneklett meg, nem tudja, csak azt tudja, hogy hónapok óta mozgatják, mozgatói számtalan ígéretet kaptak a párt engedélyezésére, és még sincs meg ma sem. Akik lehangosabban kiabáltak a numerus clausus ellen a múltban, azok most görcsösen ragaszkodnak hozzá a pártéletben. Nem tarja ezt szerencsétlenségnek: ellenkezőleg!

II. Nem hajlandó a múltban érdemeket szerzett embereket kivégezni, csak azért, mert nem tetszenek azoknak, akikkel a múltban szemben álltunk, és tulajdonképpen ma is szemben állunk. Gondol itt Mihalovicsra, Nyisztorra, Közi-Horváthra, Tóth Lászlóra.²⁴ Az antidemokratikus beállítottság vádjára mind a négyükkel szemben nevetséges és teljesen légből kapott. Viszont a nácizmussal és ennek magyar kiadásával senki sem állott élesebb ellentétben, mint Közi-Horváth, Nyisztor és Tóth László. Azt is tudja mindenki, hogy a Sztójay kormány zsidóellenes intézkedéseiben nem volt részük. Azt viszont, hogy a fajtájukat jobban szerették, mint a zsidókat, és ennek ki-

²⁴ Tóth László 1922 és 1944 között a Központi Sajtóvállalat lapjának, a *Nemzeti Újságnak* volt főszerkesztője. A Magyar Újságírók Egyesületének elnöki székében ült, amikor az egyesület a sajtókamara szervezeteként működött. A Mindszenty-per hetedrendű vádlottjaként kémkedés vádjával tízévi fegyházra ítélték. 1951-ben a börtönben halt meg.

fejezést is adtak, senki rossz néven nem veheti tőlük. [...] Azért sem ítélné el nevezetteket, mert antikommunisták voltak. Ha átmenetileg a közszerepléstől tartózkodnak, jól teszik, de azt ne kívánja senki, hogy a püspöki kar végezze ki őket egyáltalán nem biztos pillanatnyi előnyökért. Ugyanezt kell mondania dr. Váczy Gyula székesfővárosi tanácsjegyző és Bácsalmási István mezőgazdásznak az Emericana Nagyrendje Ifjúsági vezérének közös emlékiratára is, amely módszer-, ütem- és személyi változásokat sürget.

Dr. Drahos János káptalani helytartó indítványozza, hogy az AC nagyfontosságú sajtóosztálya élére valami ideiglenes elnökhelyettes állíttassék.

Az egri érsek az indítványhoz csatlakozva ajánlja, hogy az elnöklő kalocsai érseket bizza meg a püspöki kar, hogy mint prezidens elnökhelyettest állítson az AC sajtóosztálya élére.

A püspöki kar így határoz.

III. Téved a levélíró, ha azt hiszi, hogy azon oldalon, amely nevezettek szereplését elítéli, túlságosan lelkesednek XI. és XII. Pius pápáért. Az egyik szövetséges hatalom sajtójában már hónapokkal ezelőtt mozgalmat indítottak az ellen, hogy a Szentatyát a békekonzferencián szóhoz juttassák. Aki kiegyezett a fasizmussal (lateráni egyezmény) és konkordátumot kötött Hitlerrel – mondják, az nem szólhat bele az új világrend kialakításába.

Az AC ügyéről egyébként az egri érsek úr hivatott nyilatkozni.

Dr. Czapik Gyula érsek az AC-nál a bajok gyökerét abban látja, hogy az alaprincípiumnál van eltérés. Az AC ugyanis az egyháznak teljesen politikamentes külső képviselete. A felszólalók politikai frontot akarnának, pedig politikai szerepléstől mindig óvta az AC vezetőségét a boldogult hercegprímás. Mi nem hagyhatjuk cserben az AC embereit, nem végezhetjük ki őket. – Csinálják meg mások a politika frontot! Álljanak ki! A megoldási mód helyes. De amíg az AC-nek elnöke nincs, az AC ügyében ne gazdálkodjunk. Ha valaki sokat dolgozik, hibát is követhet el. Tehát Mihalovicsot nem gáncsolhatjuk el. Wünscherre pedig azt kell mondanunk, hogy ő kereskedő volt. Ami Nyisztort illeti, róla csak annyit, hogy működése az AC-ban oly csekély volt, hogy egyetlen felszólalásáról tud csak.

[...]

40. Ezután Mindszenty József veszprémi püspök előterjeszti azt a pártpolitikai kérdést, amely most nagyon foglalkoztatja a közvéleményt: a Kisgazdapárt emberei nagyon el vannak keseredve azért, hogy bár sok törvénytelenységért felelősséget vállaltak, az előnyökben nem részesülnek megfelelő mértékben. Mi a bolsevizmussal szemben rosszabbul vagyunk, mint bármely más állam. Bár politika téren talán nem lehetetlen, hogy egy protestáns prédikátor vezetése alatt álló pártban mi is küzdjünk, mégis aggodalomra ad okot a jelen helyzet.

A Demokratikus Néppártot a belügyminiszter ellenzi. A Nemzeti Front tiltakozott engedélyezése ellen, mondván, a miniszterelnöknek nem is volt joga

a Demokratikus Néppárt engedélyezésére, ez a belügyminiszter joga. A lapot „Idő” címen nem adták meg neki, sem autót, sem mozit. Külföldi vonalon azonban közbelépés történt ez irányban, és remélhető a kedvezőbb fordulat.

Pálffy József, amennyiben házasságának ügye nem rendeződne, nem lenne elnök, csak ügyvezető. – Nem lesz nevében is katolikus a párt, azért az indulást lehetne és jó volna tudomásul venni. Olyan nyilatkozat kellene, amelyet ők kifelé, és a külföld felé is közölhetnének.

A csanádi püspök szerint azt lehetne tudomásul venni, hogy a párt katolikus elvek szerint akar működni. A gyakorlatban kooperálhatnak a Kisgazdapárttal.

Az egri érsek ajánlja a nyilatkozatnak adását, hisz örülünk annak, ha dolgozni fognak.

A Demokratikus Néppárt indulási szándékát, és azt, hogy keresztény elvek szerint kíván dolgozni, örömmel veszi tudomásul a nm. püspöki kar. [...]

5. Grósz József érsek levélfogalmazványa Szekfű Gyula levelének fedőlapján

Méltóságos dr. Szekfű Gyula úrnak, a Pázmány Péter tudományegyetem prorektora
Budapest

Méltóságod f. év április hó 10-iki kelettel levelet juttatott el hozzám, amely különféle felmerült problémákkal foglalkozik. A levelet egész terjedelmében ismertettem a püspöki kar tagjaival. A püspöki kar köszönettel és elismeréssel adózott Méltóságod meleg érdeklődésének az egyház ügyei iránt és ezt kéri a jövőben is.

A párt és lap ügyének fejleményeit Méltóságod bizonyára ismeri, azért ezekkel nem kívánok foglalkozni. Mindenesetre kár, hogy ezekről a bold. hercegprímás és győri püspök nem tájékoztattak bennünket, lehet, hogy módjuk sem volt rá. Ami az A. C.-t illeti, a püspöki kar nem zárkózik el attól, hogy az országos vezetésben személyi változásokat eszközöljön, ha ennek szükségessége komolyan felmerül és megtalálja azokat a vezető egyéniségeket, akik az eddigiéknél eredményesebben szolgálják a kat. ügyet, de úgy véli, hogy ennek még nem érkezett el az ideje. A püspöki kar nem vállalhatja a felelősséget azért, hogy a múltban érdemes munkát végzett embereket kivégezzen teljesen bizonytalan előnyökért és ezzel esetleg az egész ügyet kátyúba vigye.

Fogadja ....

K. 1945. jún. 22.

G. J.
kalocsai érsek